

---

en L. van Zuidam), voor 1918-1945 illustreren Jan Rudolph Slotemaker de Bruïne (P.E. Werkman en R.E. van der Woude), Albertinus van der Heide (M.A. de Harder) en John William Kruyt (H. Noordegraaf) de sectie 'Maatschappelijke acties en economische crisis', voor 1945-1965 passeren onder de titel 'Verzorgings- en welvaartsstaat' Willem Banning (R. Hartmans, H. Noordegraaf en R.E. van der Woude), Cornelis Veenhof (Z.J.C. van Harten en W.B. van der Wal) en Krijn Strijd (G.R. Zondergeld) de revue en tenslotte worden voor 1965-2000 onder de koepel 'Vrede en internationale solidariteit' Amalia Elisabeth (Bé) Ruijs (M.E. Witte-Rang), Jacobus Andries Koster (P.E. Werkman) en Albert Bastiaan Harrewijn (E. Reefhuis) besproken.

Zoals de inleiding van de hand van Th. A. Fafié, G.J. van Klinken en H. Noordegraaf leert wordt in de bundel gefocust op het sociaal activisme in de Nederlandse theologen- en predikantenstand van 1800-2000: theologen die ervoor kozen stelling te nemen en maatschappelijk betrokken te zijn. Uit de bundel zien we inderdaad een 'stand' oprijzen, namelijk die van een protestantse culturele en intellectuele elite. Vader, grootvader(s) en andere familieleden hebben als het ware het predikantenleven al voorgeleefd. De beknopte biografische overzichtjes bevestigen dit beeld.

Voor iemand met een katholieke achtergrond valt dat meteen op. Priesters en religieuzen kwamen per definitie niet uit een gezin waarin ouders of grootouders óók priester of pater waren geweest. Natuurlijk waren er ook in katholieke kring priesters die uit intellectuele milieus kwamen en die in de familie voorbeelden hadden van ooms of neven binnen de clerus. Maar veel priesters en leden van orden en congregaties kwamen uit lagere milieus, waren boeren- of arbeiderskinderen en hadden bij wijze van spreken nog nooit een boek gezien toen ze het kleinseminarie binnentraden.

Wat maakt dat voor verschil in de levens van de geestelijke herders van beide kanten van de Reformatie? In de eerste plaats valt de grotere afstand op tussen predikanten en hun kudde. De groep die hier wordt besproken zette zich in voor de sociaal minder bedeelden ('volksopvoeders' zoals de inleiding ook aangeeft), maar kwam zelf uit een heel ander milieu.

In de tweede plaats, en daarmee wellicht samenhangend, zien we een gemakkelijke vereen-

zelving van 'predikant' met 'theoloog', zoals in de titel/ondertitel van de bundel (ofschoon ze in de titel van de inleiding weer van elkaar worden onderscheiden). Was Koos Koster een predikant, was Bé Ruijs een theoloog? Binnen de katholieke wereld zijn er doorgaans maar weinig priesters die ook als theoloog worden aangemerkt. Een verschil in intellectuele en academische vorming?

Ten derde de eigenzinnigheid die deze predikanten nogal eens kenmerkt. Eenmaal aangesteld in een gemeente lijkt de bandbreedte waarbinnen ze konden functioneren veel groter dan binnen de katholieke kerk. Een predikant zoals Domela Nieuwenhuis die weigert voor te gaan in een Hemelvaartsdienst omdat hij niet in de hemel gelooft is wellicht een extreem voorbeeld. Dat geldt ook voor Koos Koster die aan sympathie verliest, omdat hij het gelijk teveel aan zijn kant wil hebben en daarmee de levens van anderen jammerlijk in de waagschaal stelt. Maar het maakt deze predikanten wel tot een interessant object van biografisch onderzoek en dat zou wel eens mede kunnen verklaren waarom het genre van dit soort biografieën in de geschiedenis van het protestantse volksdeel een langere geschiedenis kent dan die van het katholieke volksdeel.

Toch mis ik in de verhalen een belangrijke individuele component. Door de meeste bijdragen lopen twee rode lijnen: aan de ene kant de kerkelijke achtergrond en de eventuele conflicten c.q. verschuivingen daarin en aan de andere kant datgene wat de betreffende persoon op sociaal gebied tot stand heeft gebracht. Vooral dat laatste bepaalt dat wij de betreffende persoon nog kennen, al was het maar als naamgever van een of ander instituut. Maar de link tussen deze twee lijnen in de geschetste levens is nogal eens vaag. Ook zonder de Bijbelkiosk op de kermis zou Lucas Lindeboom zich waarschijnlijk wel ingezet hebben voor de zorg van psychiatrische patiënten (128). Alléén de kerkelijke achtergrond – met het evangelie kun je veel kanten op – als drijfveer noemen voor het sociaal activisme van deze Nederlandse predikanten blijft daarom onbevredigend. De mens achter de geëngageerde predikant blijft voor het merendeel onzichtbaar.

Een aanzet tot een persoonlijke karakterschets waarin de worsteling met hoogte- en dieptepunten in het persoonlijke leven doorwerkt, zou een verrijking zijn. Datzelfde geldt voor het gezinsleven van